

Alfons Maseras, traductor de Molière

Judit Fontcuberta i Famadas

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Alfons Maseras i Galtés (Sant Jaume dels Domenys, 1884-Tolosa de Llenguadoc, 1939), conegut també pel pseudònim de *Jaume dels Domenys*, fou un escriptor especialment prolífic.¹ Inicià la seva activitat literària amb col·laboracions a la premsa, les quals continuà al llarg de la seva vida en nombrosos diaris i revistes. Des de ben jove, conreà una gran varietat de gèneres i intentà sempre incidir en la vida cultural i en la societat des de diferents àmbits. De fet, la seva dedicació a la traducció —centrada, sobretot, a la darrera dècada de la seva vida—, si bé es deu principalment a necessitats econòmiques, té una relació directa amb l'interès a divulgar els autors que considerava que podien contribuir al desenvolupament espiritual del país. La productivitat en aquest camp és tan impressionant com la de l'obra de creació, atès que Maseras va traduir innumerable títols dels gèneres i estils més diversos, entre els quals predominen els de matèria literària, majoritàriament a partir del francès, però també de l'anglès, el castellà, el flamenc, l'italià, l'occità, el portuguès i el rus —sovint, de manera indirecta. Seguint els seus gustos literaris, va posar a l'abast dels lectors catalans novel·listes, poetes i dramaturgs de tots els temps, sobretot dels segles XIX i XX —entre d'altres, Apollinaire, Balzac, Dumas fill, Gogol, Musset, Shakespeare, Teixeira de Pascoaes, Tolstoi, Txèkhov i Zola. Però la seva preocupació didàctica es fa especialment palesa en el propòsit de «restituir»² a la seva llengua obres literàries, artístiques, científiques i històriques que havien escrit en castellà —o, en algun cas, en francès— una sèrie de personatges que considerava precursors de la Renaixença: Bonaventura Carles Aribau, el poeta Manuel de Cabanyes, l'historiador Antoni de Capmany, l'astrònom Francesc Aragó o l'escriptor Pau Piferrer. Així, no és estrany que s'interessés per una altra figura cabdal per a la cultura catalana: Frederic Mistral, l'«endegador del renaixement literari provençal»,³ de qui el 1930, amb motiu del centenari del seu naixement, publicà

1. Per a aprofundir l'activitat literària i traductora de Maseras, vegeu CORRETGER, Montserrat. *Alfons Maseras: intel·lectual d'acció i literat. Biografia. Obra periodística. Traduccions*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
2. Així ho explicava als prefacis, per exemple, d'*Art i política assaigs diversos* de Bonaventura Carles Aribau (Barcino, 1932) i de *L'Antiga marina de Barcelona* d'Antoni de Capmany (Barcino, 1937).
3. MISTRAL, Frederic. *Rondalles*. Terrassa: Fluid, 1930, p. 21.

un conjunt de rondalles. L'afany didàctic també el menà a popularitzar personatges de l'avantguarda europea que eren desconeguts del gran públic —com ara Gabriel Boissy, Marc Chadourne, Ada Negri o diversos joves contistes francesos que aplegà en un sol volum— i, sovint, exponents de cultures minoritàries —per exemple, el novel·lista llenguadocià Pierre Benoît, el poeta armeni Hrand Nazariantz o l'escriptor flamenc August Snieders—, les traduccions dels quals acompanyava amb conferències, articles i pròlegs.

Tanmateix, potser la seva incorporació més significativa a les lletres catalanes fou la traducció del teatre íntegre de Molière —llevat d'un parell de farses—, entre el 1930 i el 1936. Anteriorment, ja n'havia versionat algunes peces: amb Pere Prat i Gaballí, *Don Joan*, que fou representat el 1907 al teatre Principal;⁴ *Tartuf o l'impostor*, primer número de la «Biblioteca Molière» que el 1908 inicià Joaquim Horta, i *El misantrop*, que el 1922 l'Escola Catalana d'Art Dramàtic posà en escena al Romea per celebrar el tercer centenari del naixement del dramaturg francès. Les *Obres de Molière* apareguren en vuit volums a «Els Clàssics del Món», una col·lecció de l'editorial Barcino destinada a publicar les obres completes d'aquells escriptors estrangers moderns que ja es consideraven clàssics i que, juntament amb Molière, havien d'encetar Shakespeare, Mistral i Goethe, traduïts per Cèsar-August Jordana, Guillem Colom i Josep Leonart, respectivament.⁵ Com és sabut, però, la guerra estroncà aquest projecte tan ambiciós, i, finalment, només sortiren a llum quatre volums de Shakespeare i dos de Mistral.

El primer text que presentem és una carta que el 1909 Alfons Maseras adreçà a Rafael Marquina, director de la revista *Teatralia*. Aquest document —el començament del qual consisteix en un esplai literari sobre les excel·lències de l'illa de Menorca— s'inscriu en un debat candent en aquells anys sobre la conveniència d'escriure el teatre en vers o en prosa, fomentat, en part, des de la mateixa revista mitjançant una enquesta a nombrosos escriptors. Així, doncs, conté algunes argumentacions de Maseras sobre la qüestió i, concretament, sobre les traduccions de teatre en vers, alhora que representa una valuosa font d'informació respecte de l'activitat traductora de Maseras, per tal com hi esmenta unes versions inèdites de Molière que no ens han pervingut i de les quals no es coneixen més dades: una versió d'*El misantrop* anterior a la que fou representada el 1922 al teatre Romea⁶ i una «traducció-arreglo» d'*El sicilià*, titulada *El vel de l'Esclava*.

4. En el pròleg de la seva nova traducció d'aquesta obra publicada per l'editorial Barcino el 1930, el mateix Maseras ens fa saber que la versió del 1907 no s'imprimí. Francisc Curet la considera perduda. Vegeu CURET, Francisc. *Història del teatre català*. Barcelona: Aedos, 1967, p. 414.
5. Segons la premsa de l'època, sembla que també havia d'incloure Camões, Milton, Petrarca, Schiller i Torquato Tasso.
6. De fet, potser era la mateixa, i fins podria correspondre a *El misantrop* que Joaquim Horta anunciava per al tercer número de la «Biblioteca Molière», el qual no arribà a sortir. També es fa referència a aquesta primera traducció d'*El misantrop* al pròleg que precedeix la de l'edició de Barcino. Vegeu MASERAS, Alfons. «Pròleg». A: MOLIÈRE. *El misantrop*. A: *Obres de Molière I*. Barcelona: Barcino, 1930, p. 192. Vegeu també CORRETGER, Montserrat. *Alfons Maseras: intel·lectual d'acció i literat. Biografia. Obra periodística. Traduccions*. Op. cit., p. 188; i GUAL, Adrià. *Mitja vida de teatre. Memòries d'Adrià Gual*. Barcelona: Aedos, 1960, p. 298.

Els textos restants corresponen a un article i a tres entrevistes publicats a la premsa dels anys trenta, concretament, a *La Veu de Catalunya* i a *El Matí*, arran de l'edició de les *Obres de Molière*; un parell coincideixen amb l'aparició dels primers volums i, els altres dos, daten de quan Maseras ja havia enllestit la meitat de la feina. En comparació amb la poca atenció que avui dia acostuma a rebre la figura del traductor, aquests textos sorprenen per l'interès que despertava i la importància que hom concedia tant a la seva opinió com a la seva tasca. Entre altres coses, Maseras hi raonava la seva decisió de traslladar els alexandrins francesos a la prosa catalana en les obres completes del comediògraf —tret dels ballets i de les parts líriques—, una decisió que podria haver estat condicionada per un criteri de l'editorial, per tal com Jordana féu igual amb les peces de Shakespeare, però que ell mateix ja havia pres anys enrere, quan havia «trasplantat» al llenguatge «vulgar (?)» de la prosa *Tartuf o l'impostor* i *El misantrop*.

Una de les raons principals que Maseras adduïa per justificar aquell canvi era l'enganyament que representava per a l'expressió artística de l'autor una forma imposada per les convencions del seu temps; aquesta opinió era força estesa en aquells anys i fins hi havia qui, com Massó i Ventós, assegurava que «el cinyell de un vers preconcebut, de una forma fixa», podia, no tan sols «lligar les ales del més gran poeta dramàtic», sinó malbaratar l'expressió poètica de tot un teatre nacional, com en el cas de l'«etern alexandri rimat de tot el teatre francès antic i modern», el qual pesava «com un formós vestit de plecs massa rígits, sobre l'inspiració de Racine, de Corneille, del mateix Molière».⁷ Tanmateix, segons que Maseras havia explicat a Marquina el 1909, la causa que els alexandrins d'aquest darrer fossin gairebé sempre «anodins, afectats y sense cura poètica», no tan sols era la imposició de la moda, sinó la mateixa idiosincràsia del gènere còmic. Així, doncs, sembla que considerava el vers com una forma d'expressió idònia només per a les obres líriques o, si més no, més sublimes, com les tragèdies —i reforçava el seu argument amb l'exemple de l'«excelent alexandrinista» Pere Prat i Gaballí, amb qui, com hem dit, havia girat *Don Joan* el 1907 i que també havia posat en prosa *Esganarel*.⁸ Per això, per a la versió que aleshores enllestia de la tragèdia *Francesca de Rimini* del poeta Silvio Pellico, s'ha valgut del vers; en canvi, Molière era un comediant —malgrat que, tal com afirmava més tard, sota la seva «màscara còmica», hom hi sentia «bategar els problemes més elevats que es planteja l'esperit humà i els problemes més roents de la moral quotidiana i de la felicitat de cadascú».⁹ El fet era, en paraules de Lluís Capdevila, que coincidia amb Maseras a distingir les comèdies escrites en vers del teatre poètic, que moltes vegades la poesia no tenia res a veure amb el vers, el qual, de si mateix, no era un element còmic.¹⁰ Per això, segons el seu parer, el traductor no tan sols no havia «desvirtuat» gens l'obra de Molière, sinó que l'havia feta «més immediata i fàcil a la comprensió del

7. MASSÓ VENTÓS, D. «Teatre poètic i teatre en vers». *La Nova Revista* 30 (juny 1929), p. 484-487.

8. En el cas de *L'amor metge*, també traduït per Prat i Gaballí, l'original ja era en prosa, de manera que no havia hagut de plantejar-se aquesta qüestió.

9. «Els Clàssics del Món». Molière en català». *El Matí* 429 (7-10-1930), p. 11.

10. CAPDEVILA, LLUÍS. «Intencions. Molière en català». *Meridià* (30-9-1938), p. 3.

públic» i havia «accentuat» i «donat relleu» a situacions i personatges.¹¹ No era l'únic a manifestar-se en aquest sentit: Manuel Cruells, per exemple, estava convençut que aquell trasllat era un avantatge, puix que, llevat d'algun cas, el fet de no haver de preocupar-se per la rima i el metre facilitava la «ja prou dura tasca del traductor a trobar l'equivalent del llenguatge d'un gran autor i d'un gran autor tan vitalment expressiu».¹²

La fidelitat era un altre argument que el mateix Maseras, a l'entrevista concedida a *El Matí* el 1930, destacava en la seva tria per la prosa, la qual permetia de conservar «les bel·leses de matís i d'expressió de l'original», encara que assegurés que havia cercat més la fidelitat a l'esperit que a la lletra. I, segons bona part de la crítica, hi havia reeixit: per exemple, Joan-Antoni Palma estava convençut que Maseras era el traductor «ideal» de Molière, d'una banda, pel seu coneixement de la llengua i de la cultura franceses i, de l'altra, pel domini del català i l'ofici d'escriptor, gràcies als quals havia pogut traslladar tota la «riquesa d'enginy, d'humor, de bona literatura i honest passatemp» de les seves comèdies amb fidelitat «a la lletra i a l'esperit del text original».¹³ De fet, la posició de Maseras contrasta amb la d'altres escriptors cèlebres que, en versionar Molière, s'han servit del vers —com ara Josep M. de Sagarra, Joaquim Ruyra o, més endavant, Joan Oliver—, convençuts que era un element indestruïble de l'original i d'una gran eficàcia escènica. Evidentment, cal tenir en compte que la seva versió era concebuda per a la lectura i no per a la representació. Així ho advertia, entre d'altres, Domènec Guansé, tot remarcant que era habitual que, en aquests casos, en comptes de cercar un llenguatge viu i de traduir, més que els conceptes, els efectes, hom es decantés vers la fidelitat i l'explicació dels «calemburs» i altres jocs de paraules, i que recorregués a expressions més literàries.¹⁴ Si bé Guansé considerava Molière tan «essencialment teatral» que creia que llegit era incomplet, reconeixia que, tot i la «pulcritud, l'exactitud, una tendència una mica academicista —imposada pel respecte—» que el guiaven,¹⁵ Maseras havia aconseguit mantenir una expressió gairebé sempre «gràfica i viva», «sense violències de llenguatge», de manera que, a parer seu, aquelles versions esdevindrien representables tan sols amb uns quants retocs.¹⁶ Com ell, Martí de Riquer, remarcava l'«extraordinària viva i gràcia» que Maseras aconseguia mantenint-se fidel al text sempre que podia reproduir-lo literalment, i, en canvi, substituïnt els modismes o les frases fetes per equivalents catalans,¹⁷ per

11. *Ibidem*.

12. CRUELLES, Manuel. «Les “Obres Completes de Molière” a la col·lecció “Els Clàssics del Món”». *La Humanitat* (6-5-1936), p. 4.

13. PALMA, Joan-Antoni. «Alfons Maseras, traductor de les obres completes de Molière». *La Veu de Catalunya* 11.846 (3-6-1934), p. 9.

14. GUANSÉ, Domènec. «Els llibres nous. Obres de Molière, traducció d'Alfons Maseras (Els Clàssics del Món. Vol. III)». *La Publicitat* 18.200 (8-12-1932), p. 5; i GUANSÉ, Domènec. «Llibres. Els llibres nous». *La Publicitat* 18.212 (22-12-1932), p. 6.

15. GUANSÉ, Domènec. «Teatre. Molière i els metges». *La Publicitat* 18.756 (23-9-1934), p. 2.

16. GUANSÉ, Domènec. «Els llibres nous. Obres de Molière, traducció d'Alfons Maseras (Els Clàssics del Món. Vol. III)». *Op. cit.*

17. RIQUER, Martí de. «El primer èxit de Molière». *La Publicitat* 19.202 (22-5-1936), p. 2.

la qual cosa creia —igual que Ramon Esquerra—¹⁸ que eren unes versions prou flexibles per a admetre igualment la lectura i la representació.¹⁹ Aquestes opinions són ben diferents de la que, més endavant, expressava Joan Oliver, per qui, més que a d'altres aspectes de l'original que es perdien, Maseras mantenia una «fidelitat» absoluta a la lletra, sovint a costa de la «vivesa».²⁰ Si bé, anys més tard, algunes versions de Maseras han estat representades, i, per exemple, Xavier Fàbregas²¹ denunciava que havien estat injustament oblidades, segurament, la decisió de traslladar a la prosa una obra escrita en vers, que avui dia seria més insòlita, és determinada pel gust de l'època.

El mateix Maseras, a l'article publicat a *La Veu de Catalunya* el 1930, apunta la idea desenvolupada posteriorment pels estudiosos de la història de la traducció que qualsevol acte creatiu és condicionat pels factors socioculturals, ideològics i estètics que el circumscriuen, en referir-se a les traduccions de Frederic Mistral existents aleshores, segons ell, obsoletes a causa del canvi del gust literari —o, amb termes usats per l'escola de la manipulació, la poètica dominant— i, alhora, de l'evolució de l'idioma. Malgrat tot, no sembla advertir la necessitat de retraduir constantment, sinó que suggereix que les versions fetes en moments decisius per a la fixació d'una llengua, com aquell, poden esdevenir definitives. De fet, de les seves paraules es desprèn la creença que s'ha arribat a una mena de maduresa idiomàtica i de renaixement literari, fent mostra de la «“consciència” que té per estímulo fonamental una profunda meditació sobre l'irregular procés històric de la cultura catalana» que Joan Fuster observava que en el període noucentista havia estat determinant per a atorgar a les traduccions un lloc privilegiat dins la jerarquització de gèneres literaris.²² Eren considerades, doncs, indispensables per a omplir el buit que els segles de «decadència» havien deixat en la tradició recent, com assenyalava Maseras, quan, a l'entrevista concedida quatre anys més tard a *El Matí*, urgia els escriptors a negligir una mica la producció personal i a dedicar-s'hi, no tan sols pels beneficis que podien aportar a l'idioma, sinó per la dependència que el desenvolupament d'una cultura tenia de l'assimilació dels valors espirituals forans.

D'ençà de la darrerria del vuit-cents, hom havia recorregut a les traduccions de gèneres de tota mena i d'autors de tots els temps per fer front a les mancances de la producció original, però algunes innovacions contrastaven amb les tendències i els gustos majoritaris i quedaren relegades al consum selecte de cercles intel·lectuals minoritaris. En aquest sentit, el 1930 Maseras feia referència a un intent d'incorporació total de Shakespeare al català que no va reeixir —amb probabilitat, la «Biblioteca Popular dels Grans Mestres»—; és curiós, però, que atribuís aquell fracàs al fet que

18. ESQUERRA, Ramon. «Les lletres. Tot Molière en català». *El Matí* 2.143 (19-4-1936), p. 9

19. RIQUER, Martí de. «Molière en català». *Mirador* 373 (9-4-1936), p. 5.

20. BENGUEREL, Xavier; OLIVER, Joan. *Epistolari 1948-1984. 1984* [Lluís Busquets i Grabulosa, ed.]. Barcelona: Proa, 1999, p. 150.

21. FÀBREGAS, Xavier. «“Jordi Dandin”, espectacle d'excepció». *Serra d'Or* 247 (abril 1980), p. 102. Reeditat a: *Teatre en viu (1977-1982)*. Barcelona: Publicacions de l'Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona, 1995, p. 177-179.

22. FUSTER, Joan. *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial, 1978, p. 309.

no eren versions directes de l'anglès, sobretot, tenint en compte que ell havia practicat la traducció interposada —encara que a partir de llengües més «exòtiques». A diferència d'anys enrere, a partir de la segona dècada del segle, el país gaudia d'una infraestructura institucional moderna adequada per a desenvolupar una estratègia traductora «conscientment planificada» i destinada a consolidar un «programa d'enriquiment i de legitimació político-cultural» —en paraules de Josep Murgades.²³ Així, com assenyalava Maseras, la col·lecció «Els Clàssics del Món», una iniciativa rebuda amb entusiasme pels cercles intel·lectuals i àmpliament difosa per la premsa, continuava la tasca educadora de la Fundació Bernat Metge i la de la mateixa editorial Barcino amb la seva col·lecció de clàssics catalans.

Cal remarcar el reconeixement que representava per a un escriptor de fora el fet de disposar d'una edició íntegra en català, una tria que només podia explicar-se per la seva condició de clàssic universal i per la seva popularitat entre el públic. En contrast amb altres dramaturgs francesos coetanis seus, com ara Racine i Corneille, Molière havia aconseguit una gran acceptació popular d'ençà del darrer terç del segle XVIII, època a què es remunten les primeres traduccions al Rosselló, a Menorca i a Mallorca. Però fou a partir del tombant del segle XX, quan hom perseguia la regeneració de l'escena catalana mitjançant la importació de models dramàtics europeus, que es produí una gran profusió de versions molieresques i —tal com l'anomena Gabriel Hormaechea—²⁴ un autèntic «fenomen Molière». És indicador que durant aquests primers anys de la centúria ja es fessin dos intents de publicar-ne les obres completes: d'una banda, l'esmentada «Biblioteca Molière» que promogué l'editor Joaquim Horta el 1908 i, de l'altra, una «Col·lecció Teatral Molière» que el 1909 havia d'encetar *El malalt imaginari*, en traducció de Manuel de Montoliu.²⁵ De fet, quan Barcino decidí treure a llum tot Molière, ja era un dels dramaturgs que havia estat objecte de més traduccions catalanes, algunes a càrrec de diversos escriptors insignes, com els que recordava Maseras a *El Matí*: Josep Carner, Adrià Gual, Manuel de Montoliu, Pere Prat Gaballí i Josep M. de Sagarra —als quals podríem afegir molts altres noms.²⁶ Tanmateix, als anys trenta, hom encara remarcava la necessitat de disposar d'una edició uniformada de les obres completes d'una figura fonamental per a la civilització occidental, que, a banda de contenir les peces que no havien estat encara versionades —concretament quinze—, havia d'oferir una cohesió als esforços editorials dispersos i de significar una aportació al patrimoni espiritual del país.

En els textos que presentem, Maseras exposa una visió regeneracionista de Molière, compartida per molts intel·lectuals i homes de teatre de l'època, que hi trobaven el tipus d'autor que podria haver existit a Catalunya si la tradició dramàtica culta no hagués quedat estroncada durant aquells darrers segles, i, per tant, un

23. MURGADES, Josep. «Apunt sobre noucentisme i traducció». *Els Marges* 50 (juny 1994), p. 93.

24. HORMAECHEA, Gabriel. «Traducción y adaptación de *Le mariage forcé* de Molière en la Cataluña del primer tercio del siglo XX». *Anales de la Literatura Española Contemporánea* 25 (2000), p. 889.

25. No tenim constància, però, que aquesta col·lecció arribés a publicar-se.

26. Més endavant, han continuat proliferant-ne traduccions i, actualment, en coneixem l'existència de cent trenta-dues.

model per als escriptors autòctons. De fet, la importació extraordinària de què Molière fou objecte durant les primeres dècades del segle XX es deu, en bona part, al sentiment força general de la manca en les lletres catalanes d'una figura de les seves característiques —malgrat autors com Àngel Guimerà—, que estigués per damunt de les modes passatgeres i que, a causa de la seva humanitat, d'una banda representés la identitat nacional pròpia i, alhora, fos absolutament universal, capaç d'arribar al públic d'arreu del món i de totes les èpoques. Tanmateix, l'acció benèfica de Molière, com Maseras assegurava a *La Veu de Catalunya* el 1933, no es limitava sols a l'àmbit literari i teatral, sinó a la societat en general: «Molière fou un crític formidable dels vicis del seu país i del seu temps i d'aquests vicis els catalans no n'estem pas exempts. Traduir Molière al català és contribuir a la crítica i a l'extirpació d'aquests vicis dels catalans». A través del teatre, un dels gèneres que tenien més ascendent social, hom podia impregnar l'ànima col·lectiva del seu esperit —per fer servir les paraules del mateix Maseras.²⁷ En aquest sentit, és clara la voluntat pedagògica que guià la commemoració extraordinària amb què el dramaturg fou obsequiat el 1922, arran del tercer centenari del seu naixement, a la qual la premsa dedicà una gran quantitat de pàgines —de vegades, per reproduir íntegrament dissertacions i estudis sobre la seva obra— i per a la qual l'Escola Catalana d'Art Dramàtic, sota la direcció d'Adrià Gual, organitzà funcions gratuïtes i un seguit de conferències preparatòries a càrrec dels traductors i d'altres homes de lletres. De fet, com reconeixia Maseras a *El Matí* el 1930, Gual destacà per l'esforç per introduir l'autor francès a Catalunya d'ençà del tombant del segle i al llarg de tota la seva trajectòria professional, al capdavant tant del Teatre Íntim com de l'Escola, amb els quals Maseras col·laborà estretament.

27. MASERAS, Alfons. «Molière i la seva obra». *Quaderns d'Estudi* 50 (gener-març 1922), p. 71.

Lletra desclosa¹

Mahó, 23 de Febrer 1909

Amich Marquina: M'inviteu a que vos escrigui llargament ara que la manca de salut m'ha exilat en aquesta illa oblidada; m'inviteu a que vos conti impresions y me dieu que, ja que disfruto de temps, *dech* ferho; m'invitáreu al comensar a sortir TEATRALIA, a col·laborarhi y a escríurehi lo que be em semblés; m'invitáreu també a que dongués la meva opinió sobre el Teatre en vers, quan iniciareu la tan copiosa enquesta... Ab tantes invitacions la vostra amabilitat no queda en dubte y jo *dech* correspondrela. Pach sía donat a la vostra solitud. Què vos contaré?

1. *Teatralia. Revista Dramàtica* 17 (6-3-1909), p. 378-380.

Vos sabèu l'inefable y esplendorosa impressió que reb el viatjer al tocar terra menorquina, sobre tot un día de sol y de calma. L'esperit inquiet se sent asserenat y el cos malalt se sent reviuirer. Desembarqueu, y una blanchura insòlita vos fa càuer les palpebres. Blanchs, silenciosos, els carrers tenen un no se què de conventual. Creueu la ciutat, la vella y petita ciutat, passeu un pont d'una antiga fortalesa y al cap de poch sou a una carretera, dura, neta, atapahida sobre la roca... Tota l'illa es un rocam y les relles primitives s'esforsen vanament en llaurar aquestes pedres... Sabeu llavors, perqu'els Balears tingueren fama dels excelents foners? Posada al mitj del mar, l'illa es com un gran crustaci, inmòvil, desafiant els segles. Les cales dantesques y desiguals, mosseguen els tentacles d'aquet monstre marí y en elles la mar es sonora, ressonanta fins en els dies més calmosos... Jo he cercat en mes hores vagatives, sobre la sorra, les despulles d'aquet mar... Conques, petxines, algues, y esponjes he trobades y he sentit novament, en el corn d'un cargol, la remor del tumulte de les aygües. He vorejat un tros de l'illa —la part del nort— y he seguit el camí casi esborronat que la circonda tota y ahont en temps de Barbaroja els vigíes vetllaven, amunt y avall en silenci. Una mezquida, en una cala, mostra encara avuy ses ruines. Aquí y allà més torres petites y avuy abandonades miren el mar... Y en els terrenys elevats, deforme y rústega desafiant al temps, la silueta d'un atalayot... Jo he anat a meditar prop d'aquets monuments prehistòrichs... Jo he anat a furgar dintre les tombes Olerdolanes, tallades sobre la roca... Jo m'he assegut prop d'un dolmen milenari. Y contemplantlo, he pensat ab la significativa bellesa que en una plassa de nostra ciutat podria dur el trasllat d'un dolmen d'aquets... La senzillesa y rusticitat d'aquets monuments, posada entre les nostres vies sumptuoses, no tindria un encís semblant a la que te la piràmide egipcia sobre la plassa de la Concordia?... Després de pensar en això, vaig furgar ab un bastó, al peu d'aquet dolmen... Y no'm costà gens trovar, entre les pedres, un òs humà, fossilisat, cristallisat completament... De quina víctima votiva seria aquella anònima despulla?

Aixís, donchs, assadollantme d'aquestes inexplicables impressions, respirant l'aire que'm dú la mar fosforia, tranquil el cor y reposat el cos, me sento cada día ab més forces. Y encar que vingui ab l'intent de reposar, no puch deixar de treballar. Vos ja'm sabeu laboriós y encar que no vullgui espantarvos, vos donaré un altre nova: estich traduint la *Francesca da Rimini*, de Silvio Pellico. La tradueixo en vers y la tinch molt avansada. Y a propòsit d'això, encar que tardament, permeteu quatre paraules pera afegir, com a apèndix, á l'enquesta del Teatre en vers.

Jo no sentaré opinions ni dogmes, y sols diré una cosa. Crech que en aquesta qüestió no's pot generalisar y que tot se redueix a cassos particulars. Y encar que no's tracti d'obres originals, permeteu que posi uns exemples trets de les meves traduccions. Jo he traduhit al català y en prosa, tres obres de Molière, les quals foren escrites pel genial comediant en versos alexandrins. Al emprendre aquell treball no vaig dubtar un sol moment, millor dit, ja ni ho vaig meditar, com les devia traduhir.

Aixís el *Tartuf*, *El Misántrop* y *El Siciliá* (que en la meva traducció-arreglo té per títol *El vel de l'Esclava*) han sigut trasplantats al llenguatge vulgar (?) de la prosa. En cambi, ara traduehixo la *Francesca da Rimini* y no he dubtat, tampoch,

de com devia traduhirla. Ho faig en vers, ja vos ho he dit. Y tot això vol significar que es necessari, pera escriure en vers o en prosa una obra dramàtica, veure si l'assumpte, l'època, els personatjes y sobre tot la calitat moral d'aquets personatjes son dignes de parlar en vers. Algú, apròposit del *Tartuf*, me digué: Y perquè no l'heu traduït en versos alexandrins? —Oh, no es la dificultat lo que hagi pogut espantarme. Senzillament, ¿cóm haurien sonat els alexandrins catalans, sense corretgir y adulterar a Molière, si els originals son moltes vegades, la major part de les vegades, anodins, afectats y sense cura poètica? Veyeu, l'amich Prat Gaballí, l'excelent alexandrinista, també ha traduït a Molière. Y si l'original era en vers —en vers alexandrí— la traducció l'ha feta en prosa. Y en aquestes meteixes planes, l'amich Prat comensava la seva opinió sobre el Teatre en vers, ab aquestes paraules, si no recordo malament: «Teatre en vers?... Sí, Teatre en vers alexandrí».

L'índole, els personatjes, l'època, l'estil, la violència de les passions y la sublimitat dels caràcters de la *Francesca da Rimini* es tot un altre cosa. No solament poden revestirse del ropatje del vers, sino que els hi es necessari. Pera això jo no he dubtat en conservar-lo. Y si una nova explicació fos precisa, jo no dubtaría en afegir: Silvio Pellico era un poeta, Molière era un comediant.

Vostre,

Alfons MASERAS

Una col·lecció de grans autors estrangers²

El director de l'Editorial Barcino senyor Josep M. de Casacuberta ha fet públic el seu projecte de començar molt aviat una gran col·lecció d'autors clàssics estrangers traduïts al català.

Després de la publicació per la mateixa editorial de la col·lecció de clàssics catalans que tant necessitàvem i després de la incorporació al nostre patrimoni espiritual dels clàssics grecs i llatins que amb tan bon encert ve realitzant la Fundació Bernat Metge, una empresa així s'imposava. Nosaltres mateixos l'havíem demanada, no per a tota una sèrie d'autors forans, com ho vol fer la Barcino, sinó per a un tot sol, un autor que precisament ha triat el senyor de Casacuberta per a començar: Shakespeare.

Referint-nos a Shakespeare escrivíem, ací mateix, per l'abril de 1928, en comentar la publicació d'un dels volums de la col·lecció shakespeareiana bilingüe —anglesa i francesa— de la societat «Les Belles Lletres» de París: «No demanem tant, nosaltres, per a una edició catalana; és a dir, no demanem una edició en anglès i català. Demanem, simplement, una sèrie de traduccions fidels i ben escrites, que continuïn la sèrie iniciada per Morera i Galícia; una sèrie de versions fetes direc-

2. *La Veü de Catalunya* 10.495 (23-1-1930), edició del matí, p. 5.

tament de l'anglès i en les quals el lector català pugui tenir confiança, com va tenir-la tot seguit en les traduccions del plorat mestre lleydata.»

El nostre desig serà satisfet. Molts anys enrera ja s'havia intentat la incorporació total de Shakespeare al català; però aquella empresa no va reeixir. Val a dir que no existia el públic d'ara i que potser cap de les traduccions publicades no fou directament traslladada de l'anglès. Per aquesta mateixa circumstància val més, potser, que l'obra aquella fracassés. Així és possible emprendre-la ara de bell nou, amb moltes més garanties d'èxit. Ens diuen que Shakespeare serà traduït per C. A. Jordana. Si és realment així, estem en el dret de tenir ampla confiança tant en la fidelitat de les traduccions com en la puresa de llur estil.

Un altre autor estranger que l'Editorial Barcino vol integrar al nostre llenguatge és Molière. El mateix que Shakespeare, Molière ha estat també traduït al català i nosaltres mateixos hem posat, en aquesta tasca, les nostres mans pecadores. Però convé de tenir-lo tot traduït, convé d'incorporar-lo íntegrament en una edició completa que ens mostri tots els caires del talent dramàtic del gran Poquelin.

El tercer autor, l'obra total del qual es proposa de publicar en català l'Editorial Barcino, és Frederic Mistral. En un article força recent recordàvem en aquestes mateixes columnes les moltes obres mistralenques que hi ha traduïdes a la nostra llengua. Però ens podríem preguntar: on les podem assolir o consultar, la majoria d'elles? Estem segurs que sigui llegible, avui dia, donada l'evolució del lèxic català i del nostre gust literari, una traducció de «Calendau», per exemple, feta l'any 77? S'imposa, per tant, una nova versió de totes aquelles obres mistralenques que foren traduïdes en l'època del nostre barbosseig literari. Si més no, la normalització ortogràfica de les versions que puguin donar-se per definitives. En tot cas, una reedició d'aquestes i la publicació de l'obra total mistraliana seria, per a Catalunya, la manera més eficaç de cooperar a la commemoració del centenari de Mistral.

A més d'aquests tres autors, el director de l'Editorial Barcino n'ha esmentat un altre d'importantíssim: Goethe. Per moltes raons, llargues d'explicar, però fàcilment endevinables, ens sembla de tota urgència la incorporació al català de les obres del poeta de les «Elegies Romanes». De Shakespeare, de Molière i de Mistral, tenim, ho acabem de dir, molta cosa traduïda, ben o mal incorporada al nostre patrimoni lingüístic. Però de Goethe, ¿què tenim, si descomptem les fragmentàries versions maragallianes i algun altre assaig més o menys venturós?

Vingui en bona hora aquesta col·lecció d'autors estrangers moderns i clàssics, això és, modèlics, i per tant indispensables a la nostra cultura. Hi ha en la cultura dels pobles una part autòctona que és com el llevat que les fa fermentar i sense el qual no existiria; però allò que dóna consistència i extensió a tota cultura autòctona és l'assimilació que faci de les valors espirituals que li puguin venir de fora. Per tant, tot i provant de depurar en nosaltres mateixos allò que hi hagi d'essencial perquè la nostra cultura sigui inconfusible, hem d'obrir les portes de l'esperit a tots els vents benefactors que vinguin de fora i hem de lloar i encoratjar sempre tots els esforços que hom realitzi en aquest sentit.

«Els Clàssics del Món». Molière en català³

L'activitat, dins el moviment cultural català, que es dedica a la incorporació al nostre idioma de l'obra dels grans autors de la literatura universal, ha cridat poderosament l'atenció fins més enllà de les nostres fronteres. Als medis literaris francesos, hom parla ja de l'edició en català de les Obres de Molière dins *Els Clàssics del Món*, de l'Editorial Barcino (El darrer número de *Comœdia* se'n feia ressò). Nosaltres, donant a aquest fet la importància deguda, hem anat a visitar l'eminent traductor, Alfons Maseras, el qual, amablement, ha contestat així les nostres preguntes:

—Si el mot «clàssic» vol dir «model», ningú més clàssic, en el sentit genuí de la paraula, que Molière, el teatre del qual és modèlic per tots conceptes: per la construcció de les escenes, per la conducció de la trama, per l'ordenació dels elements teatrals, per la vivacitat i la naturalitat del llenguatge dels personatges, pel dibuix dels caràcters, per la crítica dels costums i pel sentit pregonament humà que tot ell respira.

—...?

—Si el teatre dramàtic arrenca de Shakespeare, el teatre còmic modern arrenca de Molière. Sota la màscara còmica, però, d'aquest autor, hom sent bategar els problemes més elevats que es planteja l'esperit humà i els problemes més roents de la moral quotidiana i de la felicitat de cadascú. Car Molière fa riure, gairebé sempre, tots hi estem conformes; però també fa pensar. I fer pensar és donar inquietud, és commoure allò que hi ha de més elevat dintre l'home: el raciocini. Car si el riure només acarona els sentits, el pensament inquieta i arriba a la intel·ligència.

—...?

No he de descobrir el geni de Molière, prou conegut de tots els qui estan familiaritzats amb la literatura francesa. Però Molière és més que un autor francès, és un autor universal, per la personalitat dels caràcters que ens ofereix en les seves obres i per la universalitat de les passions que estudia o critica. Per això tots els públics l'han aplaudit i tots l'aplaudiran. La seva vis còmica no té preu. I no en té l'agudesca amb què sap escrutar l'ànima humana sota la màscara que li hagin donat qual-sevulla condició o estament. Gran observador dels caràcters socials, sota llur idiosincràsia, Molière troba sempre l'home nu, l'home inerm, joguina de les seves pròpies passions.

—...?

—Una edició de les obres completes de Molière en català s'imposava. No és pas que no tinguem ja algunes traduccions fetes per escriptors de primera talla. Plau-me recordar ara, les de Josep Carner, Josep Maria de Sagarra, Manuel de Montoliu, Adrià Gual i Pere Prat Gaballí. Adrià Gual, sobretot, s'ha esforçat molt a donar a

3. *El Matí* 429 (7-10-1930), p. 11.

conèixer Molière a Catalunya. Recordo les seves conferències sobre Molière i «La Farsa dels Metges», i la part principalíssima que va pendre en la commemoració, a Barcelona, del tercer centenari de la naixença de Molière. I això sol prova que Molière no és un desconegut a casa nostra, que té fins i tot un públic fidel.

—...?

—De les meves traduccions de *Tartuf*, *Don Juan* i *El Misanthrop*, contingudes en el volum II d'*Els Clàssics del Món*, publicat per l'Editorial Barcino, no me'n toca parlar. En totes he cercat la fidelitat primer que tot, i encara més la fidelitat a l'esperit que a la lletra. Això darrer s'ha de dir, especialment, de les obres que Molière escriví en vers, pagant així un tribut a la moda del seu temps. Escrivint en vers —i això hom ho constata quan hom llegeix les seves comèdies en prosa— Molière es troba sempre cohibit. Hom sent que el seu pensament, si no es falseja, es deforma, i sovint es dilueix. Així i tot, el seu diàleg és d'una alta qualitat substantiva. La traducció de les obres en vers és sempre la pedra de toc per a conèixer aquesta qualitat. Si el vers traduït produeix en ésser vertit, una prosa sòlida, és senyal que el vers és substanciós. Aquestes consideracions —i la més òbvia encara de la fidelitat— m'han mogut a posar en prosa planera les obres que Molière escriví en vers. Per altra banda, si hom hagués hagut de traduir els alexandrins francesos en alexandrins catalans, ni hauria pogut conservar les belleses de matís i d'expressió de l'original, ni hauria pogut ésser sempre fidel.

—...?

—Crec que és molt convenient a Catalunya de posar Molière a l'ordre del dia. S'hauria de representar més del què es representa —que no es representa, ara com ara, gens—. Els assaigs d'Adrià Gual són un xic oblidats. Però, si no el veiem representar, almenys llegim-lo. La seva lectura ens donarà sempre la tònica d'un art elevat que està per damunt de les modes passatgeres. I aquesta tònica és molt convenient als nostres comedians i comediògrafs i en general a tots els amants del teatre. Hem quedat que Molière és un mestre i amb el contacte amb els mestres sempre s'hi aprèn.

Molière en català. El que ens diu el seu traductor⁴

Hem tingut l'avinentesa de parlar uns moments amb Alfons Maseras, al qual hem demanat noves de les seves activitats literàries. Després d'innovar-nos que prepara una edició, en català, de les poesies de Manuel de Cabanyes, el nostre interlocutor ens ha parlat de les seves traduccions de Molière.

Referint-se a l'edició catalana de les obres del gran Poquelin, Alfons Maseras ens ha dit:

4. *La Veu de Catalunya* 11.566 (11-7-1933), p. 14.

—Mai no em penediré d’haver contribuït a la catalanització d’un autor tan universal com Molière, el gran poeta còmic francès. A l’hora actual, tots els grans autors bàsics de la cultura occidental haurien d’ésser ja incorporats al català. Res no és més urgent que aquesta incorporació. Per això no em reca de negligir l’obra personal de creació per a consagrar-me un xic a l’adaptació.

«Quan l’Editorial Barcino em va confiar la tasca de traduir tot Molière, vaig acceptar amb gust per tractar-se d’un dels homes-cims de les lletres europees, d’un dels autors que poden influir més benèficament sobre el tarannà del nostre poble. Molière fou un crític formidable dels vicis del seu país i del seu temps i d’aquests vicis els catalans no n’estem pas exempts. Traduir Molière al català és contribuir a la crítica i a l’extirpació d’aquests vicis dels catalans. D’altra banda, Molière fou, en tots sentits, un home de teatre. Avui que el teatre català —i gairebé direm el teatre de tot el món— sembla anar desorientat, la lliçó de Molière pot fer-lo anar per bons camins. Davant de tantes obres decrepites de naixença com es produeixen, l’eterna juvenesa de la producció molieresca pot estimular els autors moderns a elevar-se pel damunt de les modes efímeres i a donar a llur obra literària una valor d’eternitat i d’humanitat. D’aquestes valors està ben mancada encara la literatura catalana. Un empelt de Molière només li pot fer bé.

«Quatre volums de l’obra de Molière ha publicat ja la col·lecció d’“Els Clàssics del Món”, en una bella edició relligada. Actualment treballo en la preparació del volum cinquè. L’obra total del poeta francès constarà de vuit volums. Per tant, més de la meitat de la feina ja és feta. Estic segur que, per a prosseguir-la, no em mancarà l’estímul del públic, com no m’ha mancat el de la crítica, i espero amb aquest encoratjament menar la versió total a bona fi».—X.

Tot Molière en català. Entrevista amb Alfons Maseras⁵

L’APARICIÓ de les *Obres completes de Molière* dins la col·lecció *Els Clàssics del Món* (Editorial Barcino), torna a cridar l’atenció sobre el gran dramaturg i el seu traductor, Alfons Maseras. Aquest, que hem anat a visitar perquè ens parlés de la seva tasca, ha contestat amablement les nostres preguntes.

—L’obra total de Molière, ¿quants volums tindrà en l’edició catalana?

—Vuit, i com sigui que el que s’acaba de publicar és el cinquè, ja portem més de la meitat de la feina feta. En aquest volum, com en els precedents, s’ha procurat que les obres tinguessin certa unitat de pensament o de tendències. I el lector hi trobarà totes les obres que el gran Poquelin escriví criticant els metges i la medicina del seu temps: *El senyor de Pourceaugnac*, una de les farses més reeixides de tot el repertori molieresca; *L’amor metge*, la primera comèdia-ballet que Molière escri-

5. *El Matí* 1.524 (18-4-1934), p. 9.

ví; *El metge per força*, una de les obres mestres del teatre còmic francès i finalment aquest imponderable *Malalt imaginari* on Molière replica a tots els seus detractors que blasmaren les seves diatribes contra la Facultat. Es, per tant, un volum especialment interessant per als metges.

—Teniu molt avançada la tasca dels tres volums que manquen?

—Estic donant els darrers tocs al volum sisè, que ha de comprendre, entre altres obres, el famós *Burgès gentilhome* que és, potser, la farsa més acabada que hagi estat mai escrita.

—Què us va moure a anostrar tot Molière?

—D'antuvi, la invitació amable de l'editor de la col·lecció *Els Clàssics del Món*, però sobretot la convicció, no sols que tots els autors havíem de sacrificar un xic la nostra producció personal per donar lloc a la incorporació a les lletres catalanes de les obres mestres que són patrimoni universal, sinó sobretot el convenciment que Molière era un autor que calia incorporar al català de totes passades: en primer lloc, per ésser un poeta còmic consagrat i insubstituïble i, segonament perquè els nostres autors, els nostres actors i el nostre públic hi poden aprendre molt.

Tot remerciant Alfons Maseras per la seva amabilitat, no podríem dubtar que els autors, els actors i el públic aprofitaran la bella avinentesa que ell ha donat d'acudir a l'escola de Molière. —F. M.